

Andrzej Kos

KRYTYCZNY REGIONALIZM – ARCHITEKTURA INSPIROWANA LOKALNĄ TRADYCJĄ

Słowa kluczowe: architektura, przestrzeń kulturowa, krytyczny regionalizm.

CRITICAL REGIONALISM – ARCHITECTURE INSPIRED BY LOCAL TRADITION

Keywords: architecture, cultural space, critical regionalism.

Wstęp

Problematyka tworzenia nowoczesnej architektury o bardziej ludzkim obliczu, zindywidualizowanej i szanującej tradycję, wpisuje się w nurt architektury regionalnej. W dobie architektury uniwersalnej istotną rolę odgrywa architektura, która nie tylko będzie odpowiadać współczesnym wymaganiom funkcjonalnym i formalnym, ale także będzie przynależała do swojego regionu. Ma ona kluczowe znaczenie w kształtowaniu właściwych relacji pomiędzy przeszłością, a czasami współczesnymi.

Autor podejmuje próbę przedstawienia wartościowych cech architektury regionalnej występującej na terenie gminy Olsztyn (koło Częstochowy). Przyczyną podjęcia tematu jest obserwacja wielu zjawisk wpływających negatywnie na krajobraz tej części Jury. Ze względu na wyjątkowe walory krajobrazu północnej części Jury, słuszne wydaje się podjęcie działań mających na celu ochronę charakteru lokalnej zabudowy mającej znaczący wpływ na tworzenie klimatu tego miejsca.

1. Krytyczny regionalizm

W latach 50-tych XX w. pojawiło się kilka tendencji związanych z kreowaniem architektury regionalnej. Siegfried Giedion nazwał to zjawisko „nowym regionalizmem”. Według niego „kosmiczne i fizyczne warunki danego regionu zamiast być przeszkodą mają służyć za odskocznnię dla wyobraźni artystycznej” – w związku z tym powinno się wypracować nowe środki wyrazu odpowiadające lokalnym potrzebom kulturowym i krajobrazowym danego miejsca.[2]

30 lat później krytyk architektury Kenneth Frampton opublikował książkę pt. *Toward a Critical Regionalism. Six Points for an Architecture of resistance (W kierunku Krytycznego Regionalizmu. Sześć punktów dla Architektury Oporu)*. Założenia proponowanych przez Frampton'a rozwiązań architektonicznych dotyczą odniesienia się do współczesnych potrzeb i wymagań, jednocześnie podkreślając ich przynależność do danego regionu. Strategia krytycznego re-

gionalizmu określa kierunek dla architektury społecznie akceptowanej, łączącej współczesne uwarunkowania techniczne i technologiczne z elementami charakterystycznymi dla danego miejsca czy regionu.[1]

2. Współczesne realizacje

Współcześni architekci podejmując tematykę architektury regionalnej starają się swoimi realizacjami podkreślić tożsamość miejsca i nawiązać do lokalnych tradycji. Tworzą obiekty społecznie akceptowane i architektonicznie współczesne, będące jednocześnie kontynuacją wypracowanych na danym terenie form.

2.1. Wang Shu

W 2012 roku Nagroda Pritzkera trafiła do rąk chińskiego architekta Wang Shu. Po raz kolejny (po portugalskim architekcie Eduardo Souto de Moura. 2011) Jurorzy „architektonicznego Oskara” honorują „lokalnego projektanta”. Jak określili „w budynkach Shu tradycja i kontekstualne podejście stanowią punkt wyjścia do tworzenia uniwersalnej i ponadczasowej architektury”. Dla samego architekta – jak podkreślił – najważniejsze jest: intuicyjne podejście, umiejętności rzemieślnicze, tradycja.

Wang Shu spędził wiele lat pracy na budowach by lepiej poznać tradycyjne sposoby budowania i formowania budynków. Zdobytą wiedzę wykorzystuje do tworzenia współczesnych projektów adaptując i transformując stare techniki i tradycyjne materiały. Połączenie zrozumienia tradycji i intensywnych prac badawczych oraz chęć eksperymentowania, składające się na filozofię projektowania Shu, spotkały się z uznaniem jurorów przyznających Nagrodę Pritzkera.

Projektowane przez Wang Shu Muzeum Historii wygląda jak monumentalna skała. Naturalne materiały, z których zbudowano gmach to w dużej mierze kamień i cegła oraz dachówka z odzysku. Korzystanie z naturalnych materiałów, często z recyklingu, stało się znakiem rozpoznawczym architektury chińskiego architekta.[5]

Rysunek 1. Muzeum Ningbo w Ningbo w Chinach. Realizacja: 2003–2008, Fot: LV Hengzhong. Po prawej: fragment ściany muzeum z kamienia oraz dachówek i cegieł z odzysku.

Źródło: Dwumiesięcznik Stowarzyszenia Architektów Polskich
www.archsarp.pl/marzec/kwiecień/2012

2.2. Peter Zumthor

Peter Zumthor to kolejny architekt, dla którego lokalne uwarunkowania krajobrazowe, materiałowe i społeczne stanowią wytyczne do kreowania architektury zgodnej z duchem czasu i miejsca. To miejsce, nierozzerwalnie związane z przestrzenią zarówno w krajobrazie naturalnym jak i kulturowym, odgrywa u Zumthora priorytetową rolę. Zumthor analizuje strukturę miejsca, opisuje jego charakter za pomocą materiałów i kształtów przynależnych do tego miejsca. Taka wydaje się architektura Zumthora – odpowiadająca współczesnym uwarunkowaniom społecznym, a jednocześnie przynależna danej przestrzeni, stanowiąca jej integralną część [3]. Przykładem połączenia walorów natury i kultury budowania zgodnie z otaczającym krajobrazem, jest projekt basenów termalnych w Vals. Bryła basenów została pokryta materiałem skalnym z lokalnego kamieniołomu. Architektura stała się istotnym elementem zbocza górskiego. Ściany z kamienia, dach porośnięty trawą, szkło i woda, tektonika założenia. Wszystkie elementy tworzące architekturę zostały zaczerpnięte z lokalnego krajobrazu. Bryła budynku, na wskroś nowoczesna, wrosła w krajobraz, sprawiając wrażenie naturalnej formy istniejącej tu od zawsze.

Przedstawieni twórcy uciekają od wzorów uniwersalnej architektury zachodu poszukując inspiracji dla swoich obiektów w historii, kontekście otoczenia i krajobrazie miejsca, w którym dane obiekty mają powstać.[6]

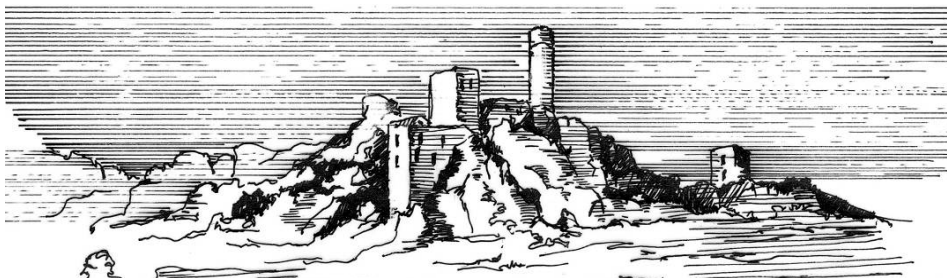
Rysunek 2. Budowla została zespolona z krajobrazem. Wnętrze i zewnątrz przenikają się nawzajem. Cienkie płytki kamienne zbudowały masywność i jednorodność elementów tektonicznych budynku, nadając im charakter bloku skalnego.

Źródło: zdjęcie ze strony: www.designrulz.com [7].

3. Okolice Olsztyna – krajobraz kulturowy

Rysunek 3. Olsztyn. XIV-wieczne ruiny górujące nad miastem stanowią niezwykle przykładowy przykład warowni wspaniale wkomponowanej w skały i naturalne pieczary.

Źródło: rysunek autora.

Gmina Olsztyn posiada wyjątkowe walory przyrodnicze i kulturowe, które razem tworzą niepowtarzalny klimat tego miejsca i otaczających je widoków. Gra światła i kolorów, zmieniająca się w zależności od pory dnia i pory roku, podkreśla malowniczość jurajskiego krajobrazu. Wiosną jaskrawa zieleń traw i błękit nieba kontrastują z bielą wapiennych skał rozrzuconych po okolicy. Późnym latem, kiedy wypalona słońcem trawa przybiera żółte odcienie, porośnięte nią pagórki wyłaniają się jak wyspy z zielonego morza otaczających je lasów. Jesienią buczynowe lasy wzbogacają paletę jurajskich barw o odcienie złota i czerwieni. Krajobraz Olsztyna, na który składają się zarówno rozległe

łąki, lasy iglaste oraz niezwykle urokliwe buczyny jest w całej swojej różnorodności niezwykle spójny.

Rysunek 4. Panoram Jury widoczna z góry Biakło położonej na południe od miejscowości Olsztyn (fot. górna). Miejscowość Olsztyn. W tle góra zamkowa z ruinami warowni doskonale widoczna z każdego punktu miejscowości (fot. dolna).

Źródło: Fotografie autora.

Harmonię form i barw występującą w środowisku naturalnym w konsekwentny sposób kontynuuje architektura tych terenów. Ruiny niegdyś niedostępnych warowni wyrastające z naturalnych formacji wapiennych stanowią ich przedłużenie. Nie kontrastują z otoczeniem, ale wpisują się w nie nadając przestrzeni nową jakość. Tworzą romantyczny, budzący wyobraźnię swoją tajemniczością, klimat miejsca. Podobnie zabudowa mieszkaniowa, wykonana z dostępnych na miejscu materiałów, zorganizowana w małych miejscowościach o ulicowym charakterze, uzupełnia krajobraz dopasowując się do naturalnych czynników topograficznych.

Rysunek 5. Przybyńów. Zabudowania należące do parafii.

Źródło: Fotografia autora.

Rysunek 6. Choroń. Ul. Górská. Budynek mieszkalny na jednej z przedmiotowych działek. charakterystyczny przykład zabudowy z kamienia wapiennego (po lewej). Fotografia przedstawia fragment ściany z kamienia wapiennego – posesja w miejscowości Choroń (po prawej).

Źródło: Fotografie autora.

Wąskie uliczki wiją się łagodnie obramowane kamiennymi murkami ogrodzeń, które w płynny sposób łączą się z zabudowaniami gospodarczymi, budynkami mieszkalnymi czy murami oporowymi. Faktura płasko układanych kamieni spaja elementy krajobrazu zbudowanego nadając mu jednolity charakter.

Zabudowa mieszkaniowa składa się z budynków o proporcjach bryły i elewacji dostosowanych do ówczesnych możliwości konstrukcyjnych i materiałowych. Do najważniejszych elementów charakterystycznych dla architektu-

ry tego regionu można zaliczyć: rzut budynku na planie prostokąta o wymiarach 6,5 m x 12 m; dach dwuspadowy o nachyleniu połaci 35–45°, kryty dachówką ceramiczną; stosowanie miejscowych materiałów budowlanych takich jak drewno, kamień wapienny; materiałowe zróżnicowanie ścian zewnętrznych budynku – np. ściany szczytowe z kamienia, ściany boczne z drewna. Otwory okienne i drzwiowe często kończy łuk odcinkowy. Motywy drewniane, kamienne i ceglane tworzą detal architektoniczny, który pomimo swojej różnorodności i naturalnej swobody w jego kształtowaniu, utrzymuje jednolity charakter budynku. Dzięki wypracowanej przez pokolenia konsekwencji w kształtowaniu jego formy, wygląd tradycyjnych struktur osiedleńczych na jurze jest spójny.

Układ przestrzenny zagrody jurajskiej wynika bezpośrednio z topografii terenu. W zależności od położenia jej poszczególnych elementów funkcjonalnych, występują one jako obiekty wolnostojące lub też tworzą zespoły, w których skład wchodzi: budynek mieszkalny, budynek inwentarski, budynek gospodarczy (stodoła). Swoboda zabudowy wynikająca z ukształtowania terenu jak i konfiguracja samej zabudowy na działce stanowi ważny element malowniczości terenów jurajskich.

4. Podsumowanie

Według Léona Kreier'a: „Architektura regionalna z natury rzeczy kształtowana jest przez warunki geoklimatyczne i lokalne materiały. Styl regionalny reprezentuje kulturę form i technik, odpowiednich dla danego regionu, zgodnie z panującymi tam warunkami klimatycznymi, materiałowymi i topograficznymi. Jego charakter i estetyka powstają dzięki nieskończonej różnorodności, inteligentnemu powtarzaniu podstawowego, ulegającego ciągłym adaptacjom repertuaru formalnego i typologicznego”. [4]

Takie myślenie wymaga dokonania waloryzacji w poszukiwaniu źródeł inspiracji. Dla obszaru Jury może to być topografia terenu, lokalne materiały, gra światła i koloru, malowniczość otaczających krajobrazów i spuścizna kulturowa. Architektura inspirowana lokalną tradycją prezentuje dziś wysoki i uznawany na całym świecie poziom, czego dowodem są liczne, prestiżowe nagrody i zwycięstwa w międzynarodowych konkursach. Twórczość ta, pomimo powszechnych dziś tendencji standaryzacji a nawet „globalizacji” zachowuje wyraźną odrębność w swojej ekspresji, formie i rozwiązaniach materiałowych.

Bibliografia

1. Frampton Kenneth, *Towards a Critical Regionalism. Six Points for on Architecture of Resistance*, w: Hal Foster ed. *The Anti-Aesthetic: Essays on Post-modern Culture*, Bay Press, 1983.
2. Giedion Sigfried, *Przestrzeń, Czas i Architektura. Narodziny nowej tradycji*, PWN, Warszawa, 1968, s. 7.

3. Heideger Martin, *Budować mieszkać myśleć, Eseje wybrane*, Warszawa 1977, s. 326.
4. Krier Léon, *Architektura. Wybór czy Przeznaczenie*, Arkady, Warszawa 2001, s. 53–55.
5. *Dwumiesięcznik Stowarzyszenia Architektów Polskich "Arch"*, www.archsarp.pl. marzec/kwiecień 2012, s. 44–55.
6. *Magazyn Architektoniczny SARP "Arch"* /www.archsarp.pl. marzec/kwiecień 2013, s. 42–45.
7. www.designrulz.com

Informacja o autorze

mgr inż. arch. Andrzej Kos
Wydział Architektury
Politechnika Śląska
[andrzej.j.kos@gmail](mailto:andrzej.j.kos@gmail.com)